

УДК 55(477)

Орест Матковський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, Львів, Україна, 79005
mineral@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7632-6080>*

ГЕОЛОГІЧНА КОМІСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ (ДО 150-РІЧЧЯ ТОВАРИСТВА)

Стисло схарактеризовано діяльність геологічної комісії Наукового товариства імені Шевченка (НТШ), яка розпочала роботу відразу після відродження товариства в Україні 21 жовтня 1989 р. Як спадкоємиця Геологічних колекцій Музею НТШ у Львові та Геологічної підкомісії НТШ Америки, вона об'єднала геологів, науковців, педагогів і практиків західного регіону України у проведенні спільних досліджень з різних напрямів геологічної науки. Від 1990 р. донині проведено понад 35 наукових засідань у рамках наукових сесій НТШ, на яких заслухано й обговорено сотні доповідей і повідомлень з різних напрямів геологічної освіти і практики. Члени НТШ беруть активну участь в організації й проведенні різноманітних науково-виробничих нарад, є авторами і співавторами монографічних праць, навчальних та інших видань.

Ключові слова: Наукове товариство імені Шевченка, геологічна комісія, Україна, наукова діяльність, наукова сесія.

DOI: doi.org/10.30970/min.73.01

У 2023 р. Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) відзначає знаменну дату – 150-річчя від часу заснування. Воно утворене 1873 р. як науково-літературне товариство імені Тараса Шевченка, а 1892 р. перетворене на Наукове товариство імені Шевченка. Товариство пройшло тривалий і складний шлях та зробило важливий внесок у розвиток наукової думки. Його історію та діяльність ґрунтовно висвітлено в публікаціях О. Купчинського [2–5]. НТШ вважають першою неофіційною академією наук. Нині воно є не тільки українською, а й світовою організацією. Товариство заявило світові про український народ, його історію, науку і культуру. На жаль, у вересні 1939 р. його було закрито, а 14 січня 1940 р. – ліквідовано. Чимало українських діячів науки й культури після Другої світової війни опинилося за кордоном. Саме вони 1947 р. відновили в Німеччині діяльність товариства й заснували Австралійський, Американський, Канадський і Європейський відділи НТШ. У 1953 р. утворено Світову Федерацію НТШ, а 1995 р. – Світову раду НТШ [2–5].

Відродження НТШ в Україні відбулося 21 жовтня 1989 р. Тоді ж започаткувала діяльність геологічна комісія (як науково-дослідний підрозділ НТШ). Фактично вона

стала спадкоємницею Геологічної колекції Музею наукового товариства ім. Шевченка у Львові та Геологічної підкомісії НТШ Америки. Геологічна колекція – це збірка геологічних пам'яток різного часу, унікальне на свій час зібрання в Україні [1], складене зі зразків різних геологічних утворень західного регіону України. Це були, головню, пам'ятки четвертинної геології й палеоліту: взірці лесів, лесових і лесоподібних порід, засолених ґрунтів, річкових, озерних та соляних відкладів, моренних утворень, викопні рештки тварин і рослин, а також знаряддя праці, різноманітні вироби й побутові пам'ятки палеоліту. Взірці в колекцію також дарували науковці (природознавці, географи, геологи й навіть математики), учителі, священники, студенти. Серед особливих дарунків музеєві – велика геологічна колекція, яку зібрав С. Рудницький (1914) зі своїми учнями під час мандрівок Галичиною, зібрання І. Олексішина (1918, Західне Поділля, Волинь) та Ю. Полянського (1920, Західне Поділля, Прикарпаття, Полісся) [1].

Геологічна підкомісія НТШ Америки в Сполучених Штатах була структурною частиною хімічної комісії математично-лікарської секції НТШ. Вона діяла з грудня 1953 р. до березня 1963 р. і провадила наукові дослідження в галузі геології й мінералогії [6]. Підкомісія провела сім засідань на конференціях математично-природничо-лікарської секції (МПЛС) НТШ під час загальних наукових з'їздів товариства в Нью-Йорку. На них заслухано такі доповіді: *Олексішин І.* (голова підкомісії). Розміщення і запаси бурого вугілля у Розточчі; *Сфремов М.* Мінеральні багатства України; *Бірко П.* Соленагромадження в породах і ґрунтах Чорноморсько-Каспійського басейну; *Корнієнко І.* Природні будівельні матеріали України; *Сфремов М.* Властивості гіпербазитової магми та ін. Результати досліджень надруковані українською, німецькою та французькою мовами у збірниках МПЛС НТШ.

У третьому томі Енциклопедії НТШ (2016) О. Матковський і П. Білоніжка схарактеризували зародження й діяльність геологічної комісії НТШ до початку 2015 р. [8]. Зокрема, зазначено, що геологічна галузь була в центрі уваги вже на початках діяльності НТШ, ще до початку заснування комісії. Її представляли в МПЛС дійсні члени товариства Ю. Медведський (Niedzwiedski), І. Верхратський (1899), М. Мельник (1920), П. Тутковський (1923), В. Вернадський (1924), С. Пастернак (1930). Цим науковцям належить вагомий внесок у розвиток різних напрямів геологічної галузі та публікації у виданнях НТШ: *Верхратський І.* Виразня мінеральогічна (збірник математично-природничо-лікарської секції, 1909, т. 13); підручник “Мінералогія для нижчих класів шкіл середніх” (переклад з польської мови праці А. Ломницького) (друкарня НТШ, 1894, 1898); *Мельник М.* Мінералогія і геологія (1911); *Гіряк Ю.* Начерк мінералогії і хемії для середніх шкіл (1912).

Надзвичайною у розвитку НТШ є заслуга І. Верхратського – видатного вченого-природознавця, мовознавця, педагога, письменника, громадського діяча, засновника й першого голови МПЛС. Йому належить розбудова української природничої термінології, зокрема, мінералогічної та кристалографічної. У 1905 р. з нагоди 40-ліття літературної праці й за наукові заслуги І. Верхратського обрано почесним членом НТШ.

Діяльність НТШ тоді активно підтримував дійсний його член, перший західноукраїнський геолог і перший ректор-українець Львівської політехніки Ю. Медведський – видатний науковець, педагог у галузі геології, мінералогії, петрографії, організатор видавничої справи і громадський діяч, який наприкінці життя подарував бібліотеці НТШ дві тисячі книг, а товариству “Просвіта” – усі свої збереження [9].

Геологічні колекції Природничого музею НТШ опрацював С. Пастернак [6].

Великою є заслуга у розвитку науки в Україні академіків В. Вернадського й П. Тутковського – засновників Української академії наук (УАН) (1918). Її перший президент – В. Вернадський – підготував законопроект про організацію музею та інституту мінералогії при УАН; у документі наголошено, що мінералогічний музей повинен будуватися на двох тісно пов'язаних установах – на власне музеї та мінералогічному інституті. Будучи ректором Таврійського університету, В. Вернадський 1920 р. заснував у ньому кафедру мінералогії.

Академік П. Тутковський – вихованець університету Святого Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) – був головним хранителем геологічного та мінералогічного кабінетів цього університету й засновником першої академічної установи – Інституту геології АН УРСР (нині Інститут геологічних наук (ІГН) НАН України). Він також є автором підручника “Мінералогія і геологія” для сільськогосподарських інститутів (співавтор Х. Полонський, 1926) та українсько-російського й російсько-українського геологічних словників (1923).

Геологічна комісія НТШ об'єднала геологів-науковців і геологів-практиків наукових установ, закладів вищої освіти й виробничих організацій. До її складу увійшли представники Львівського державного (нині національного) університету імені Івана Франка, Львівського політехнічного інституту (нині національного університету “Львівська політехніка”), Івано-Франківського інституту нафти і газу (нині національний технічний університет нафти і газу), Інституту геології і геохімії горючих копалин (ІГГК) НАН України, Українського державного геологорозвідувального інституту (УкрДГРІ), ДП “Західургеологія”, Західноукраїнської геофізичної експедиції. Їхні дослідження стосувалися різноманітних аспектів геології й геофізики, мінералогії, геохімії, петрології і петрохімії, гідрогеології, стратиграфії й палеонтології, розшуків і розвідки родовищ корисних копалин (нафтогазових, вугільних, металевих і неметалевих), екологічної геології, історії науки.

Геологічна комісія спочатку була структурною частиною природознавчої секції, а згодом – секції природознавства та медицини. На перших порах при комісії діяла підкомісія геофізики, згодом її виділено в самостійну комісію фізики Землі. У першому складі геологічної комісії (станом на грудень 1992 р.) було 28 осіб, пізніше їхня кількість досягала п'ятдесяти. Серед них такі відомі науковці й геологи-практики Львівщини, як С. Пастернак, Г. Бойко, М. Бойчук, В. Гаврилишин, М. Демедюк, Д. Дригант, Х. Заяць, В. Калужний, В. Колодій, П. Лозиняк, М. Морошан, І. Наумко, Р. Новосілецький, М. Петрашкевич, О. Ступка, О. Шеремета та ін. Професор Колодій був першим головою геологічної комісії, очолював її протягом 1990–2009 рр., у 2009–2011 рр. обов'язки голови виконував П. Білоніжка. Протягом 2011–2023 рр. геологічну комісію очолював проф. Матковський. Заступниками голови були М. Демедюк і П. Білоніжка, секретарями – М. Морошан та І. Бубняк (донині). Дійсними членами НТШ стали В. Ко-лодій (1996), П. Білоніжка (2002), П. Лозиняк (2006), О. Матковський (2009), І. Наумко (2017), М. Павлуць (2019). Почесними членами НТШ обрано С. Пастернака (1989) і С. Лазаренка (2002, помертньо). Останніми десятиліттями дещо розширилася географія членів геологічної комісії. Зокрема, членами товариства стали науковці академічних інститутів Києва (ІГМР, ІГН) – Д. Возняк, Ю. Галабурда, В. Квасниця, М. Ковальчук, Г. Кульчицька, В. Павлишин, а 2022 р. – М. Сивий з Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка та О. Гайовський і А. Іваніна з ЛНУ імені Івана Франка.

Геологічна комісія організовує щорічні підсумкові засідання під час наукових сесій НТШ. З 1990 р. проведено понад 35 засідань, на яких заслухано й обговорено сотні доповідей і повідомлень з різних галузей геологічної науки, освіти й виробництва. Уже перші два засідання були важливі й цікаві. Зокрема, у грудні 1990 р. в актовій залі ВО “Західукргеологія” заслухано доповіді про структурно-тектонічну карту західних областей України (М. Будиркевич, Х. Заяць, К. Садова), ефекти взаємодії сейсмоакустичного й електромагнітного полів в осадових товщах (Р. Лещух, С. Лизун, В. Кондрат), основи сейсмолітології (Б. Пилипишин), основні чинники катагенезу осадових порід (Р. Новоселецький), геолого-геоморфологічні дослідження України в працях Степана Рудницького (М. Демедюк), завдання геологічної комісії НТШ за сучасних умов (В. Колодій). На другому засіданні (травень 1991 р.) заслухано й обговорено 20 доповідей, які стосувалися вживання української мови в геолого-геофізичній науці і практиці, внеску українських учених у вивчення геології західних областей України, розвідки нафтогазових родовищ у Галичині, а також спеціальних питань геології, геофізики і геохімії Карпатського регіону, стану й перспектив видобутку корисних копалин.

Щорічні засідання геологічної комісії НТШ відбувалися протягом останніх років головню на геологічному факультеті ЛНУ імені Івана Франка. Заслухано й обговорено десятки доповідей і низку інформацій з різних проблем геологічної науки і освіти, зокрема: *Заяць Х.* Проблемні питання геології Східноєвропейської платформи західного регіону України; *Матковський О., Павлишин В.* Історія створення Українського геологічного комітету та його діяльність; *Білоніжка П.* Вплив ендегенних процесів на осадове мінералоутворення; *Крупський Ю.* Перспективи пошуків нафтогазоносності в Західному регіоні України; *Скакун Л., Бубняк І., Бучинська А.* Геотуристичні об’єкти в Карпатському регіоні; *Волошин П.* Вплив природних і техногенних процесів на стійкість історичних пам’яток архітектури Львова; *Дяків В.* Експериментальне моделювання умов розвитку карсту на калійних соляних родовищах Передкарпаття; *Попп І., Шаповалов М., Мороз П.* Мінералого-геохімічні проблеми сланцевого газу (на прикладі чорних аргілітів) в Україні; *Шлапінський В.* Олігоценові відклади Українських Карпат; *Скакун Л.* Мінералогічні особливості рогової горизонту менілітової світи – індикатори зміни седиментаційного режиму під час еоцен-олігоценового породоутворення в Карпатському регіоні; *Бубняк А., Бубняк І., Нікулишин В., Голубінка Ю., Аль-Алусі Ф.* Досвід використання лазерного сканування та цифрової фотограмметрії для дослідження геологічних відслонень; *Занкович Г., Наумко І., Сахно Б., Куземко Я.* Вуглеводні флюїдних включень прожилково-вкрапленої мінералізації у породах флішу Кросненської зони Українських Карпат (район нового Бескидського тунелю) та ін.

Матеріали цих засідань та інші результати досліджень членів НТШ надруковано в різних виданнях, зокрема, заснованих геологічною комісією НТШ, наприклад, у “Працях Наукового товариства імені Шевченка. Геологічний збірник” (1998, 2001, 2007, 2012). У 1997 р. опубліковано праці НТШ під заголовком “Геологія, геофізика, хемія, біохемія, матеріалознавство і механіка матеріалів” (Т. 1). Окремі доповіді надруковано у Віснику НТШ.

Різноманітну й важливу наукову інформацію опубліковано в “Геологічних збірниках” за рекомендацією редакційних колегій 2007 р. (В. Колодій – голова, І. Бубняк – секретар, Д. Дригант, В. Максимчук, О. Матковський, Н. Ощипко, О. Ступка)

та 2012 р. (О. Матковський – голова, І. Бубняк – секретар, П. Білоніжка, Д. Дригант, Ю. Крупський, П. Лозиняк, В. Максимчук, І. Наумко, Н. Ощипко, М. Павлунь, О. Ступка).

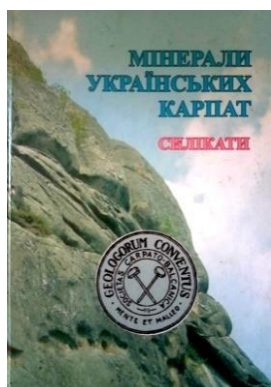

Праці Наукового товариства імені Шевченка. Геологічний збірник.

Збірник 2007 р. містить 25 статей, зокрема: *Дригант Д.* До проблеми кореляції розрізів юрських відкладів у Передкарпатті зокрема та на південно-західній окраїні Східноєвропейської платформи взагалі; *Ступка О.* Вплив крайових структур форланду на особливості будови і розвиток Альпійсько-Карпатської та Кримсько-Кавказької складчастих систем; *Бубняк І.* Еволюція поглядів про перехідні зони між платформними і складчастими областями: від геосинклінального вчення до сучасних концепцій; *Попп І., Мороз П.* Літогенез біогенних силіцитів крейдових і олігоценових осадових формацій Карпатського сегмента давньої континентальної окраїни океану Тетіс; *Наумко І., Ковалишин З., Сава Н. та ін.* Термометрична і геохімічна характеристика флюїдів мінералоутворювального середовища кварцово-жильних проявів південної частини Кіровоградського блока Українського щита; *Карабин В., Колодій В., Яронтовський О. та ін.* Щодо динаміки забруднення ґрунтових вод Передкарпаття в зоні техногенезу родовищ нафти; *Колодій В.* Феномен Пересницького озера на Закарпатті; *Бодлак П., Борсук В., Босяк О., Ясляр М.* Перспективи відкриття нових покладів вуглеводнів на Східно-Долинській площі Передкарпатського прогину; *Бубняк І., Ярема С.* Іван Олексин – американський професор геології; *Колодій В.* Георгій Бойко – визначний український геолог-нафтовик. Загалом у збірнику висвітлено проблеми тектоніки, літології, геології корисних копалин, термобарогеохімії, геофізики, гідрогеології і гідрогеохімії, охорони довкілля; наприкінці його наведено пам'ятну інформацію про товариша – Ігоря Кілина – молодого талановитого науковця, кандидата геолого-мінералогічних наук, який брав активну участь у роботі відновленого НТШ.

Другий збірник (2012) відкриває стаття І. Бубняка “Пам’яті Володимира Колодія”, у якій зазначено про внесок Володимира Васильовича в організацію й керівництво геологічною комісією НТШ та очолювання ним редакційних колегій трьох томів праць НТШ. У збірнику опубліковано 14 статей, серед них і праці членів НТШ: *Матковський О.* Сучасний стан і подальші завдання регіонально-мінералогічних досліджень в Україні; *Фурман В.* Глобальні моделі сейсмічної томографії у дослідженні мантії Землі; *Ступка О.* Походження нафти – мобілістичний підхід; *Дригант Д.* Еквіди (рід *Equus* L., 1758) плейстоцену Передкарпаття; *Бубняк І., Віхоть Ю.* Тектонофізичні дослідження

флішових відкладів струмків Кобилець та Ягистів; *Шлапінський В.* Про границю між олігоценом і міоценом в Бориславсько-Покутському покриві Передкарпатського прогину і Складчастих Карпат; *Заяць Х., Морошан Р.* Турківський параавтохтоновий нафтогазоперспективний комплекс під покривами Карпат; *Попп І.* Геохімічні умови седиментогенезу і діагенезу крейдових палеогенових відкладів Українських Карпат; *Білоніжка П., Дяків В.* Стебницьке родовище калійних солей: розроблення, відходи збагачення руд, проблеми охорони довкілля.

Монографії, видані під егідою Наукового товариства імені Шевченка.

Важливими є публікації монографій і матеріалів наукових нарад під егідою ЛНУ імені Івана Франка, інститутів НАН України, УМТ і НТШ. Зокрема, опубліковано дві завершальні книги із серії “Мінерали Українських Карпат” за редакцією О. Матковського: “Силікати” (2011) і “Процеси мінералоутворення” (2014), монографії “Розвиток мінералогічних досліджень у Львівському національному університеті імені Івана Франка” (Матковський, 2021), “Термобарогеохімія в Україні” (Матковський, Наумко, Павлунь, Сливко, 2021), “Вшанування пам’яті академіка Євгена Лазаренка” (Матковський, Сливко, 2022), збірник тез доповідей наукової конференції, присвяченої 65-річчю геологічного факультету ЛНУ імені Івана Франка “Стан і перспективи сучасної геологічної освіти та науки” (відп. ред. М. Павлунь, 2010), матеріали наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка (відп. ред. О. Матковський): сьомих – на тему “Мінералогія: сьогодення і майбуття” (2014), десятих – щодо стану реалізації задуманих і розпочатих Є. Лазаренком наукових праць з мінералогії України і Карпато-Балканської гірської системи (2016), дванадцятих – на тему “Мінералогія України: сучасний стан і перспективи” (2022).

Низку статей з історії науки опублікували у “Віснику НТШ” П. Білоніжка (“Євген Лазаренко – вчений, педагог, громадянин (до 90-річчя від дня народження)”, 2002, ч. 28; “Участь Т. Шевченка в Аральській науковій і Каратауській геологічній експедиції”, 2004, ч. 31; “Володимир Вернадський про український рух у Російській імперії”, 2005, ч. 33; “Михайло Полянський – галицький педагог, громадський діяч”, 2008, ч. 40, “Шлях поступу і боротьби (до 125-річчя від народження Олени Степанівни)”, 2018, ч. 59) та О. Матковський (“Володимир Вернадський – життя і наукова спадщина (до 150-річчя від дня народження)”, 2013, ч. 50; “Юліан Медведський – видатний науковець і педагог у галузі мінералогії і петрографії, перший ректор-українець Львівської політехніки (до 100-річчя від дня смерті)”, 2018, ч. 60). Не можна оминати і такі наукові

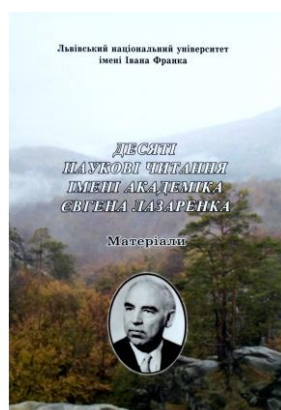
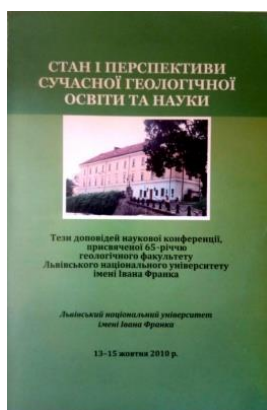
праці: *Білоніжка П., Матковський О.* Євген Лазаренко – великий ректор Львівського університету, меценат української культури (2013, ч. 49); *Білоніжка П., Наушко І.* Наші славні НТШівські ювіляри – Орест Матковський (2014, ч. 51–52); *Матковський О., Наушко І., Павлунь М.* 100 років геологічної служби України (2018, ч. 60); *Матковський О., Павлунь М.* Петро Білоніжка. Геохімія біосфери. ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 186 с. (рецензія) (2019, ч. 61); *Павлунь М., Матковський О., Наушко І.* Наші славні НТШівські ювіляри. Петро Білоніжка (2020, ч. 64); *Наушко І., Павлюк М., Куровець І.* Петрофізичні і геофізичні дослідження в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України (до 45-річчя заснування відділу проблем нафтової геофізики) (2021, ч. 65).

У Віснику НТШ публікують також інформацію про різноманітні заходи, у яких брали участь члени геологічної комісії: *Білоніжка П.* VII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка (2012, ч. 48); *Матковський О., Білоніжка П.* Круглий стіл “Академік Євген Лазаренко – ректор, учений, громадянин” (2012, ч. 47); *Білоніжка П.* X наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка (2016, ч. 56); *Матковський О.* IX з’їзд Українського мінералогічного товариства (2018, ч. 59); *Білоніжка П.* XI наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка (2018, ч. 60); *Волошин П.* Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 20-річчю кафедри екологічної та інженерної геології і гідрогеології на тему “Екологічні проблеми надрокористування: наука, освіта і практика” (2019, ч. 62); *Білоніжка П.* Пам’ятна академія, присвячена 90-річчю від дня народження доктора геолого-мінералогічних наук, професора кафедри мінералогії Збігнева Владиславовича Бартошинського (2019, ч. 62); *Павлунь М., Матковський О., Наушко І.* VI міжнародна науково-практична конференція “Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування” (2019, ч. 62); *Гоцанюк Г.* X Всеукраїнська наукова конференція “Проблеми геології фанерозою” (2019, ч. 62); *Білоніжка П.* Урочиста академія, присвячена 90-річчю від дня народження Ореста Матковського (2020, ч. 63).

Досить активною була участь членів геологічної комісії НТШ у круглому столі, присвяченому пам’яті акад. Є. Лазаренка (у зв’язку з 350-річчям Львівського університету), та у відзначенні 100-літнього ювілею вченого, а О. Матковський, П. Білоніжка та В. Павлишин є авторами й упорядниками двох літературно-публіцистичних видань – “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом” (2005) і “Євген Лазаренко – видатна постать XX століття (до 100-річчя від народження)” (2012).

Члени геологічної комісії взяли активну участь у відзначенні 140-річного ювілею НТШ. У спеціальній публікації О. Матковський та П. Білоніжка [7] схарактеризували тривалий і складний шлях та надзвичайний внесок товариства у розвиток наукової думки, становлення наукових ідей в Україні, формування наукових шкіл і наукових напрямів, які здобули визнання в українській та світовій науці. На честь ювілею відбулися урочиста академія (14.10.2013 р., Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької), пленарне засідання ювілейної наукової конференції (15 жовтня, актові зала ЛНУ імені Івана Франка) та секційні засідання (15–16 жовтня). Зокрема, на двох засіданнях об’єднаної секції геологічної комісії та комісії фізики Землі (співголови О. Матковський та В. Максимчук) заслухано 12 доповідей: *Матковський О., Білоніжка П., Наушко І.* Мінералогія Українських Карпат: стан і перспективи; *Малицький Д., Муїла О., Козловський Е. та ін.* Про сейсмічність Карпатського регіону; *Марченко Д., Максимчук В.* Ізостазія Українських Карпат; *Назаревич А., Назаревич Л.* Українські Карпати і сейсмічність, тектоніка, геодинаміка;

Дригант Д. Еквіди плейстоцену–еоцену України (у контексті вирішення проблеми походження коня домашнього); *Максимчук В.* Глибинна будова та геодинаміка земної кори Антарктичного півострова за результатами геоелектромагнітних досліджень; *Сапужак О., Дециця С., Ладанівський Б.* Фізичне і математичне моделювання електромагнітних полів у геологічному середовищі; *Романюк О., Дециця С., Підвірний О., Савків Л.* Результати електромагнітних досліджень екологічно проблемних територій Заходу України; *Крупський Ю.* Перспективи нафтогазоносності піднасувної частини Українських Карпат; *Бубняк І., Віхоть Ю., Накапелюх М., Кріль С.* Використання ГІС-технологій при проведенні польових геологічних досліджень; *Клімкович Т., Максимчук В.* Геомагнітні та електромагнітні дослідження сейсмотектонічних процесів у Закарпатській сейсмоактивній зоні; *Гнип А.* Релокація мікроземлетрусів у Закарпатті.

Матеріали конференцій і читань, проведених під егідою Наукового товариства імені Шевченка.

Члени НТШ є авторами низки словників, довідково-інформаційних і навчальних видань, зокрема: *Матковський О. І., Пирогов Б. І.* Прикладна мінералогія : навч. посібник (2002); *Павлишин В. І., Матковський О. І., Довгий С. О.* Генезис мінералів : підручник (три видання – 2003, 2007, 2022); *Матковський О., Білоніжка П., Скакун Л., Сливко Є.* Кафедра мінералогії Львівського національного університету імені Івана Франка (1864–2004) (2004); *Вовченко Р., Матковський О., Бакуменко І. та ін.* Словник-довідник ювелірного і колекційного каміння (2006); *Білоніжка П., Матковський О., Павлунь М., Сливко Є.* Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (2008, 2010); *Матковський О., Павлишин В., Сливко Є.* Основи мінералогії України : підручник (2009); *Павлунь М., Ляхов Ю., Ціхонь С.* Геологія корисних копалин. Ч. 1. Рудогенез (2012); *Гоцанюк Г., Іваніна А.* Палеонтологія (у схемах, рисунках і таблицях) (2017); *Крупський Ю.* Глобальні екологічні проблеми Землі та їх моніторинг (2017); *Павлунь М., Гайовський О.* Геологія корисних копалин. Ч. 2. Екзогенні та метаморфогенні процеси рудоутворення (2018); *Білоніжка П.* Геохімія ізотопів : навч. посібник (2019); *Віхоть Ю. М., Бубняк І. М., Кріль С. Я., Фурман В. В.* Комп'ютерна графіка в науках про Землю (2019); *Павлунь М., Матковський О., Сливко Є. та ін.* Геологічному факультету Львівського національного університету імені Івана Франка 75 років (2020) та ін.

Члени геологічної комісії НТШ співпрацюють з науковцями сусідніх держав, беруть участь у міжнародних наукових форумах. Зокрема, за результатами виконання транс-кордонного проекту “Геокарпати – українсько-польський туристичний шлях” (2007–2013) опубліковано “Геотуристичний путівник по шляху Гео-Карпати (Кросно–Борислав–Яремче)” (за ред. І. Бубняка, А. Солецкого, українською й польською мовами). У ЛНУ імені Івана Франка проведено п’ять міжнародних науково-практичних конференцій “Геотуризм: практика і досвід” (2014, 2016, 2018, 2020, 2022), матеріали яких опубліковано.

У січні 2015 р. ЛНУ імені Івана Франка уклав угоду з Краківським науково-технічним університетом імені Ч. Сташица (Akademia Górniczo-Hutnicza, AGN), а в червні цього ж року делегація геологічного факультету (М. Павлунь, П. Волошин, Л. Скакун) підписала угоду про співпрацю між геологічним факультетом ЛНУ і факультетом геології, геофізики і охорони довкілля AGN. У 2016 р. на цьому факультеті стажувалися члени НТШ – доценти Г. Гоцанюк і А. Іваніна. На польсько-українському науковому семінарі з доповіддю “Звітрювання гіпсоангідритових скель” виступив П. Волошин.

І. Наумко та О. Матковський – учасники чергової сесії
Наукового товариства імені Шевченка в актовій залі
Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016.

Плідним для геологічної комісії НТШ був 2017 р. У березні на геологічному факультеті ЛНУ імені Івана Франка проведено засідання комісії в рамках наукової сесії товариства, на якому з доповідями виступили Х. Заяць, О. Матковський, В. Шлапінський, І. Попп та В. Дяків. Заслухано також низку повідомлень: про ІХ з’їзд УМТ, науково-практичну конференцію “Геологічна галузь України – 100-річний шлях та 60-річчя ДП НАК “Надра України” “Західургеологія”, ІV науково-практичну конференцію “Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування”, урочисті збори і святковий концерт з нагоди 100-річчя геологічної служби України. У травні в ІГГК НАН України проведено міжнародну конференцію “Геологія і геохімія горючих копалин”, присвячену 100-річчю акад. Г. Доленка, на якій з доповідями та привітаннями виступили члени геологічної комісії НТШ – Ю. Крупський, О. Матковський, І. Наумко,

О. Ступка та ін. Тези доповідей опубліковано в журналі “Геологія і геохімія горючих копалин” № 1–2 (170–171) за 2017 рік. У червні члени геологічної комісії та комісії фізики Землі НТШ І. Бубняк, В. Максимчук, В. Фурман та інші взяли участь у науковій конференції (семінарі), присвяченій пам’яті Т. Вербицького й Ю. Вербицького, де обговорювали методи математичного моделювання, опрацювання й інтерпретації сейсмологічних та геофізичних даних (смт Верхне Синьовидне). У вересні за активної участі членів НТШ у Києві відбувся IX з’їзд УМТ на тему “Мінералогія України. Золотий вік, стан, перспективи”.

У 2018 р. члени геологічної комісії (П. Білоніжка, І. Бубняк, П. Волошин, Г. Гоцанюк, Г. Кульчицька, О. Матковський, І. Наумко, М. Павлунь, І. Попп) брали участь чи виступали з доповідями на III науково-практичній конференції “Геотуризм: практика і досвід”, IX Всеукраїнській науковій конференції “Проблеми геології фанерозою України” та XI наукових читаннях імені академіка Євгена Лазаренка, присвячених ролі геологічної служби України у розвитку мінералогічних досліджень, у 2019 р. – на X Всеукраїнській науковій конференції “Проблеми фанерозою України”, присвяченій 120-річчю від дня народження дійсного і почесного члена НТШ Северина Пастернака і 95-річчю заснування кафедри історичної геології і палеонтології (У. Борняк, Г. Гоцанюк, А. Іваніна, Ю. Крупський, І. Шайнога), Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 20-річчю кафедри екологічної та інженерної геології і гідрогеології на тему “Екологічні проблеми надрокористування: наука, освіта, практика” (П. Волошин, В. Дяків, Ю. Крупський, О. Матковський, М. Павлунь), VI міжнародній науково-практичній конференції “Надрокористування. Перспективи та інвестування” (П. Волошин, В. Дяків, Ю. Крупський, О. Матковський, І. Наумко, М. Павлунь), пам’ятній академії, присвяченій 90-річчю від дня народження видатного кристалографа і знавця діамантів, професора кафедри мінералогії ЛНУ імені Івана Франка З. Бартошинського.

У 2020 р. за активної участі членів НТШ відбулося дві наукові конференції, матеріали яких опубліковано. Зокрема, на IV науково-практичній конференції “Геотуризм: практика і досвід” представлені такі доповіді: *Матковський О.* Природні мінералогічні пам’ятки – важливі об’єкти геотуризму; *Попп І., Бубняк І., Бубняк А., Гаєвська Ю.* Чорносланцеві відклади нижньої крейди і олігоцену Українських Карпат – свідчення “океанічних безкисневих подій” і перспективні геотуристичні об’єкти; *Наумко І., Вовк О., Яковлева В.* До мінералого-геохімічної характеристики коштовного каміння камерних пегматитів Коростенського плутону в Українському щиті; *Ковальчук М., Охоліна Т., Кузьманенко Г. та ін.* Геологічна екскурсія вихідного дня: Київ–Коростишівський каньйон–кар’єри Лезниківського родовища гранітів–Музей коштовного і декоративного каміння–відвали Волинського родовища пегматитів; *Борняк У., Процюк І.* Роль геологічних чинників у формуванні Бушанського скельного храму (Вінницька область); *Фурман В.* Знаряддя палеоліту на Поділлі – місця для геотуризму; *Павлунь М., Ціхонь С., Сливко Л. та ін.* Музей рудних формацій – унікальна національна і науково-культурна спадщина. На XI щорічній Всеукраїнській нараді, присвяченій 115-й річниці Палеонтологічного музею, заслухано й опубліковано такі доповіді: *Павлунь М., Матковський О.* 75-річчя геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка; *Гоцанюк Г. та ін.* Палеонтологічному музею Львівського національного університету імені Івана Франка 115 років; *Крупський Ю., Марусяк В.* Чивчинська ділянка Мармароського кристалічного масиву як можливий науково-виробничий полігон пошуків золота і вуглеводнів. На геологічному факультеті відбулася урочиста академія, присвячена 90-річному ювілею

дійсного члена НТШ, проф. О. Матковського. Декан факультету М. Павлунь презентував довідково-інформаційне видання “Орест Матковський – класик української мінералогії” (автори й упорядники М. Павлунь, І. Наумко, П. Білоніжка, Є. Сливко, Л. Яриш). Заслухано доповіді О. Матковського “Віхи історії мінералогії в Україні” та В. Павлишина “Найстаріший учень про науковий доробок свого вчителя, патріарха і класика сучасної мінералогії”.

Незважаючи на підступну війну, яку розв’язала проти українського народу і держави Україна російська федерація, Наукове товариство імені Шевченка продовжувало свою діяльність. Зокрема, у жовтні 2022 р. члени геологічної комісії НТШ брали участь в організації та проведенні в ЛНУ імені Івана Франка XIII Всеукраїнської наукової конференції “Проблеми геології України”, V міжнародної науково-практичної конференції “Геотуризм: практика і досвід” (У. Борняк, І. Бубняк, Г. Гоцанюк, В. Дяків, А. Іваніна, М. Ковальчук, Ю. Крупський, О. Матковський, І. Наумко, М. Павлунь, В. Фурман, І. Шайнога), Всеукраїнських наукових конференцій “Геологічна будова та корисні копалини України” (ІГМР імені М. П. Семененка НАН України) та “Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології геології і геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття” (КНУ імені Тараса Шевченка) (Д. Возняк, В. Кvasниця, М. Ковальчук, Г. Кульчицька, І. Наумко, М. Павлунь та ін.), а також пам’ятної академії з нагоди 100-річчя від дня народження д-ра геол.-мін. наук, професора, лауреата Державної премії УРСР в галузі науки і техніки, члена НТШ з 1992 р. В. Калюжного (ІГГК НАН України). У роботі академії взяло участь понад 50 осіб, зокрема, голова НТШ, дійсний член НТШ, академік НАН України Р. Кушнір, член президії НТШ, дійсний член НТШ, член-кор. НАН України В. Максимчук, дійсний член НТШ, член-кор. НАН України І. Наумко, члени геологічної комісії НТШ, працівники ІГГК НАН України.

14 грудня 2022 р. на геологічному факультеті ЛНУ імені Івана Франка відбулися XII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка на тему “Мінералогія України: сучасний стан і перспективи”, присвячені 110-річчю Євгена Костянтиновича, почесного члена НТШ*. Організаторами читань стали ЛНУ імені Івана Франка, ІГГК та ІГМР імені М. П. Семененка НАН України, УМТ і НТШ. Матеріали читань опубліковано окремим виданням (відп. ред. О. Матковський). Зазначимо про доповідь члена НТШ О. Матковського щодо презентації книги “Вшанування пам’яті академіка Євгена Лазаренка” (автори О. Матковський та Є. Сливко, 2022), яку присвячено 110-річчю від дня народження Є. Лазаренка, 150-річчю НТШ і 170-річчю Мінералогічного музею імені Євгена Лазаренка ЛНУ імені Івана Франка.

У лютому 2022 р. Президія НАН України присудила першу премію імені Є. К. Лазаренка НАН України академіку С. Довгому і членам НТШ, докторам геол.-мін. наук О. Матковському та В. Павлишину. Учених нагороджено за цикл наукових праць “Історія мінералів і мінералогії”, який охоплює монографії “Здобутки мінералогії в Україні (до 100-річчя геологічної служби України та Національної академії наук України)” (2018) та “Історія мінералогії в Україні. Від глибокої давнини до 90-х років ХХ ст.” (2019), а також підручник “Генезис мінералів” (видання 2022 р.). Премію вручили на загальних зборах НАН України 14 травня 2022 р.

*Інформацію про XII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка див. на с. 58 цього збірника.

Наукове товариство імені Шевченка в Україні відзначає своє 150-річчя в тяжких умовах російської агресії, однак воно залишається духовним храмом українського народу та його національних цінностей, світочем української наукової думки, у якій, без сумніву, є частка геологічної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковалів, Ю. (2016). Геологічна колекція у Музеї наукового товариства ім. Шевченка. У кн. *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія, т. 3*. Київ–Львів–Тернопіль, 550–551.
2. Купчинський, О. (2012). Передмова. У кн. *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія, т. 1*. Київ–Львів–Тернопіль, 7–36.
3. Купчинський, О. (2013). 140 років Науковому товариству ім. Шевченка. *Вісн. НТШ*, 49, 1–8.
4. Купчинський, О. (2021). Фундатори товариства імені Шевченка у Львові 1873 року. *Вісн. НТШ*, 65, 9–13.
5. Купчинський, О. (2022). Засновники товариства імені Шевченка у Львові. Перший статут товариства 1873 р. *Вісн. НТШ*, 66, 24–34.
6. Купчинський, О., Мороз, М. (2016). Геологічна підкомісія наукового товариства ім. Шевченка Америки (США). У кн. *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія, т. 3*. Київ–Львів–Тернопіль, 554–555.
7. Матковський, О., Білоніжка, П. (2013). Про відзначення 140-річного ювілею Наукового товариства імені Тараса Шевченка. *Мінерал. зб.*, 63 (2), 127–131.
8. Матковський, О., Білоніжка, П. (2016). Геологічна комісія наукового товариства ім. Шевченка. У кн. *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія, т. 3*. Київ–Львів–Тернопіль, 551–554.
9. Матковський, О. І., Наумко, І. М. (2018). Юліян Медведський – перший західноукраїнський геолог і перший ректор-українець Львівської політехніки (до 100-річчя від дня смерті). *Мінерал. журн.*, 40 (4), 89–92.

REFERENCES

1. Kovaliy, Yu. (2016). Geological collection in the Museum of the Shevchenko Scientific Society. In *Shevchenko Scientific Society. Encyclopedia, vol. 3*. Kyiv–Lviv–Ternopil, 550–551. (in Ukrainian)
2. Kupchynskiy, O. (2012). Preface. In *Shevchenko Scientific Society. Encyclopedia, vol. 1*. Kyiv–Lviv–Ternopil, 7–36. (in Ukrainian)
3. Kupchynskiy, O. (2013). 140 years of the Shevchenko Scientific Society. *Visnyk NTSh*, 49, 1–8. (in Ukrainian)
4. Kupchynskiy, O. (2021). Founders of the Shevchenko Society in Lviv in 1873. *Visnyk NTSh*, 65, 9–13. (in Ukrainian)
5. Kupchynskiy, O. (2022). Founders of the Shevchenko Society in Lviv. The first charter of the Society in 1873. *Visnyk NTSh*, 66, 24–34. (in Ukrainian)

6. Kupchynskiy, O., & Moroz, M. (2016). Geological Subcommittee of the Shevchenko Scientific Society of America (USA). In *Shevchenko Scientific Society. Encyclopedia, vol. 3*. Kyiv–Lviv–Ternopil, 554–555. (in Ukrainian)
7. Matkovskiy, O., & Bilonizhka, P. (2013). About celebrating the 140th anniversary of the Taras Shevchenko Scientific Society. *Mineralogical Collection, 63 (2)*, 127–131. (in Ukrainian)
8. Matkovskiy, O., & Bilonizhka, P. (2016). Geological Commission of the Shevchenko Scientific Society. In *Shevchenko Scientific Society. Encyclopedia, vol. 3*. Kyiv–Lviv–Ternopil, 551–554. (in Ukrainian)
9. Matkovskiy, O. I., & Naumko, I. M. (2018). Julian Niedzwiedzki – the first Western Ukrainian geologist and the first Ukrainian rector of the Lviv Polytechnic (to the 100th anniversary of his death). *Mineral. Journal, 40 (4)*, 89–92. (in Ukrainian)

*Стаття: надійшла до редакції 05.02.2023
прийнята до друку 12.12.2023*

Orest Matkovskiy

*Ivan Franko National University of Lviv,
4, Hrushevskoho St., Lviv, Ukraine, 79005
mineral@lnu.edu.ua*

GEOLOGICAL COMMISSION OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY: FOUNDATION HISTORY AND ACTIVITIES (FOR THE 150th ANNIVERSARY OF THE SOCIETY)

The activity of the Geological Commission of the Shevchenko Scientific Society (NTSh) is briefly characterized, which began work immediately after the revival of the Society in Ukraine on October 21, 1989. As the heir to the Geological Collections of the Museum of the NTSh in Lviv and the Geological Subcommittee of the NTSh of America, it united geologists, scientists, teachers and practitioners of the western region of Ukraine in conducting joint research in various areas of the geological field.

From 1990 to the present day, more than 35 scientific meetings have been held within the scientific sessions of the NTSh, at which hundreds of reports and messages from various areas of geological education and practice have been heard and discussed. Members of the NTSh actively participate in the organization and holding of various scientific and industrial meetings, are authors and co-authors of monographic works, educational and other publications.

Key words: Shevchenko Scientific Society (NTSh), Geological Commission, Ukraine, scientific activity, scientific session.